

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

AVİADAŞIMALARIN SƏMƏRƏLİYİNİN ARTIRILMASINA KEYFİYYƏT MENECMENTİ SİSTEMİNİN TƏSİRİ (“SW GROUP” MÜƏSSİSƏSİNİN TİMSALINDA)

İxtisas: 5312.01 - Sahə iqtisadiyyatı

Elm sahəsi: 53 - İqtisad elmləri

İddiaçı: **Adil Əli oğlu Qasimov**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsinin almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı - 2024

Dissertasiya işi “Azərbaycan Hava Yolları” QSC-nin Milli Aviasiya Akademiyasının “Menecment” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbərlər:

İqtisad elmləri doktoru, dosent
Zakir Məcid oğlu Nəcəfov

İqtisad elmləri namizədi, dosent
Fəridə Fərid qızı Ələkbərova

Rəsmi opponətlər:

İqtisad elmləri doktoru, dosent
Aqil Məhiyyəddin oğlu Əsədov

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Kəmalə Seyfulla qızı Dadaşeva

İqtisad elmləri doktoru, dosent
Kamran Nurad oğlu Abdullayev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Elm və Təhsil Nazirliyinin İqtisadiyyat İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri:

İqtisad elmləri doktoru, professor
Nəzrin Müzəffər oğlu İmanov

Dissertasiya şurasının
elmi katibi:

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
Seyda Məmməd qızı Seyidova

Elmi seminarın
sədri:

İqtisad elmləri doktoru, professor
Tərbiz Nəsim oğlu Əliyev

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Son bir neçə ildə hava yük bazarında rəqabət qabiliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bu səbəbdən, bu gün fərdi inkişaf strategiyası qurmaqla rəqabət qabiliyyətində üstünlük və liderliyə nail olmağın yeni yollarını müəyyən etmək lazımdır. Danılmaz rəqabət üstünlüyünə nail olmağın əsas yollarından biri, aşağıdakı əsas prinsiplərə əsaslanaraq, təşkilatın praktik fəaliyyətində keyfiyyət idarəetmə sisteminin aşkar şəkildə tətbiqidir: «Müştəri Focus», «Liderlik», «İşçilərin cəlb edilməsi», «Prosesə yanaşma», «Təkmilləşdirmə», «Sübut əsaslı Qərarların İdarə Edilməsi» və «Maraqlı Tərəflərlə Əlaqələrin İdarə Edilməsi».

Son illərdə bir çox ölkələrin dövlət aviasiya orqanları aviaşirkətlər üçün Keyfiyyət İdarəetmə Sisteminin (KİS) olması tələbini irəli sürürlər. Bundan əlavə, operatorların təchizatçılarından (məsələn, xarici təyyarə istehsalçıları və s.) keyfiyyət idarəetmə sisteminin mövcudluğu tələb oluna bilər. Təşkilat özü də KİS-in praktiki tətbiqində maraqlıdır, çünki göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi sərmayənin gəlirliliyinin intensiv artımı, maliyyə mənfəətinin artması, tərəfdaşlıqların inkişafı və beynəlxalq bazarda mövqeyinin möhkəmlənməsi ilə birbaşa bağlıdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün hava nəqliyyatı beynəlxalq ticarətin, turizmin, məşğulluğun və digər sahələrin inkişafında əsas rol oynayır. Xüsusi obyekt kimi hava daşımaları istehsal proseslərinin keyfiyyətinin idarə edilməsi məsələlərinin dərinədən öyrənilməsi zəruri görünür. Sənayedə Azərbaycanın aviasiya qanunvericiliyinə və beynəlxalq təşkilatların tövsiyələrinə uyğun olaraq keyfiyyətin idarə edilməsinin yeni səviyyəsinə keçid həyata keçirilir. Aviaşirkət müəssisələrinin fəaliyyətində keyfiyyət idarəetmə sistemlərinin, bu sistemlərin inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizmlərinin tətbiqinə elmi yanaşmanın işlənilib hazırlanmasının yerli iqtisad elmi üçün yeniliyini nəzərə alaraq, bu məsələlərin dərinədən öyrənilməsi zəruri görünür.

Problemin öyrənilmə səviyyəsi. İstehsalda keyfiyyətin idarə edilməsi üzrə dissertasiya işinin nəzəri və metodoloji əsasını iqtisadi nəzəriyyənin, idarəetmə nəzəriyyəsinin və keyfiyyətin idarə

edilməsinin fundamental müddəaları təşkil edir. F. Taylor, A. Marshall, G. G. Azgaldov, A. V. Qlichev, L. M. Bədəlov, J. R. Evans, B. Berman, E. Deming, W. Shewhart, G. Dodge, G. Rominga, M. M. Kane, B. I. İvanov, D. Curan, A. Feygenbaum və başqaları öz əsərlərində beynəlxalq nəqliyyat xidmətləri bazarının inkişaf problemlərini nəzərdən keçirmişlər. Nəqliyyat məhsullarının keyfiyyətinin idarə edilməsi sahəsində aparılan tədqiqatlar normativ sənədlərin və analitik materialların öyrənilməsinə, fundamental elmi-nəzəri işlərə əsaslanır. Azərbaycanda dövlətin iqtisadi siyasəti, mövcud sosial-iqtisadi problemlər, innovasiya və restrukturizasiya problemləri, marketinqin təşkili, istehsalın inkişafının stimullaşdırılması, iqtisadiyyatın keyfiyyətə artımı, o cümlədən keyfiyyətin yüksəldilməsi məsələləri Nazim M. İmanov, Terbiz N. Əliyev, Şaxbaz M. Muradov, Əli X. Nuriyev, Fəridə F. Ələkbərova, Zakir M. Nəcəfov, Kamil A. Şahbazov, Arif Ş. Şəkəraliyev, Ədalət B. Əliyev, Etibar A. Əliyev, Elmidar B. Ələkbərov, Zahid Y. Aslanov, Mehdi İ. Mehdiyev. Nadir Q. Fərzanadə, Telman İ. İmanov, Elçin T. Eyvazov, Anar Y. Rzayev, Nadir R. Məmmədov, Məhəbbət A. Məmmədov, Səfər Q. Purxani və Rəna P. Sultanova kimi alimlərin əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bununla belə, bu mövzuda yeni hazırlanmış mexanizmlərin aviasiya sahəsində tətbiqinin tam təhlili heç vaxt aparılmamışdır. Son zamanlarda Azərbaycan iqtisad elmində keyfiyyət menecmenti məsələlərinə həsr edilmiş bir sıra dissertasiya tədqiqatları yaranmışdır və onlar bu tədqiqat mövzusunun işlənilib hazırlanması üçün məhdud maraq kəsb edir. Lakin, qeyd olunan mövzuya aid olan tətbiq mexanizmlərin təhlili tam aparılmamışdır. Bu mövzunun məzmunu ilə bağlı digər fundamental mənbə məsləhət xarakteri daşıyan ISO beynəlxalq standartları olmalıdır. Bu tələblərin məzmununu tam şəkildə açmaq və onların həyata keçirilməsinin effektiv yollarını işləyib hazırlamaq üsullarını müəyyən etmək üçün dissertasiyada bu standartların bütün toplusunun tam təhlili təqdim olunur.

Başqa sözlə, müəllif tərəfindən təklif olunan dissertasiya tədqiqatının mövzusunun aktuallığı aşağıdakılarla müəyyən edilir: 1) keyfiyyət idarəetmə sisteminin tətbiqi ilə bağlı beynəlxalq sənədlərin və dövlət aviasiya orqanlarının tövsiyə olunan

təcrübələrinə tam uyğunluq ehtiyacı və 2.) bu sistemin geniş tətbiqi ilə beynəlxalq nəqliyyat sisteminə inteqrasiya zamanı rəqabət qabiliyyətini artırmaq istəyi. Yuxarıda göstərilənlərin hamısı dissertasiya işinin mövzusunun vacibliyini və aktuallığını müəyyən edir.

Tədqiqatın obyektı Silk Way Group-un yük aviaşirkətləridir.

Tədqiqat mövzusu - hava yükdaşımalarında keyfiyyət idarəetmə sisteminin öyrənilməsi və onun səmərəliliyinin artırılmasından ibarətdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Məqsəd hava nəqliyyatı müəssisələrində Keyfiyyət Menecment Sisteminin formalaşdırılmasının, fəaliyyətinin və inkişafının əsas prinsiplərinin, metod və mexanizmlərinin nəzəri əsaslandırılması və onların təcrübi tətbiqidir. Bu məqsədə uyğun olaraq dissertasiyada tədqiqatın ümumi məntiqini əks etdirən **aşağıdakı vəzifələr** qoyulmuş və həll edilmişdir:

- keyfiyyətin idarə edilməsi sahəsində beynəlxalq təcrübəni və aviasiya müəssisələrinin KMS sertifikatlaşdırılması sahəsində mövcud normativ hüquqi bazanı təhlil etmək və öyrənmək, habelə respublikanın aviasiya müəssisələrində keyfiyyətin idarə edilməsi sisteminə iqtisadi qiymət vermək;

- hava nəqliyyatı müəssisələrinin rəqabət üstünlüyünün gücləndirilməsi üçün əsas kimi KMS-in hazırlanması və tətbiqinin vacibliyini əsaslandırmaq;

- öyrənilən sənayenin istehsal sektorunda bilavasitə tətbiq olunan keyfiyyətin idarə edilməsinin əsas istiqamətlərini və üsullarını müəyyən etmək;

- işin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, aviaşirkətdə KMS-nin praktiki tətbiqi metodologiyasını hazırlamaq;

- KMS-dən istifadə etməklə idarəetmənin səmərəliliyinin artırılması sahəsində tədbirlər kompleksi təklif etmək;

- “Silk Way” aviaşirkətin fəaliyyətinə bənzər beynəlxalq yük aviaşirkətlərində keyfiyyət idarəetmə sisteminin tətbiqi yollarını aşkar etmək;

- Azərbaycanda yükdaşıma aviaşirkətlərində keyfiyyət idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün şəraiti göstərmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqatda dialektik idrak metodlarından, müqayisəli təhlil, sistem təhlili, statistik analiz, ümumiləşdirmə, SWOT-təhlili metodlarından, empirik metodlardan istifadə edilmişdir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar:

- aviaşirkətlərdə menecment sistemi sahəsində dünyanın və qabaqcıl təcrübənin analitik göstəriciləri və “Silk Way” aviaşirkətində keyfiyyət menecmenti sisteminin işlənilib hazırlanmış prosedurları;

- ISO-9001 tələblərinə uyğun olaraq “Silk Way” aviaşirkətinin fəaliyyəti üçün əsas iş proseslərinin təsviri;

- aviaşirkətdə vahid inteqrasiya edilmiş menecment sistemi;

- “Silk Way” aviaşirkətində istehsal və iqtisadi risklərin müəyyən edilməsi, uçotu, qiymətləndirilməsi, idarəsi və təkrar qiymətləndirilməsinin mexanizmləri;

- Korreksiyaedici/düzəldici tədbirlərin idarəsi (KTİ) (yəni, vahid korporativ məlumatlar bazasının, KTİ-nin uçot formasının, həyata keçirilmiş korreksiyaedici tədbirlərin effektivliyinin müəyyən edilməsinin qiymətləndirilməsi metodlarının yaradılması) və “Silk Way” aviaşirkətində yükdaşıma prosesləri üzrə məlumatların təhlili üzrə yaradılmış mexanizmləri.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Tədqiqat işinin elmi yeniliyi aşağıdakılardır:

- hava nəqliyyatı müəssisələrində KMS-nin işlənilib hazırlanması və tətbiqinin vacibliyi elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır;

- keyfiyyətin idarə edilməsi sahəsində beynəlxalq təcrübə və onun ayrı-ayrı elementlərindən yeni şərtlərlə bağlı istifadə imkanları öyrənilmişdir;

- hərtərəfli təhlil əsasında respublikanın aviasiya müəssisələrində idarəetmə sistemində iqtisadi qiymət verilmişdir;

- tədqiq olunan müəssisələrdə keyfiyyətin idarə edilməsinin əsas istiqamətləri və üsulları aydınlaşdırılıb;

- Azərbaycanın aviasiya fəaliyyətində ilk dəfə olaraq KMS-

dən istifadə əsasında rəqabət üstünlüyünün yaradılması mexanizmi işlənib hazırlanmış və aviaşirkətin praktiki fəaliyyətində tətbiq edilmişdir;

- aviasiya müəssisəsində onların işinin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla KMS-nin praktiki tətbiqi metodologiyası işlənib hazırlanmışdır;

- hava yüklərinin daşınması sahəsində xidmətlərin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, aviaşirkətdə bütün keyfiyyət idarəetmə sisteminin mərhələli şəkildə tətbiqi üçün sxem tərtib edilmişdir;

- KMS proseslərinin sonrakı təkmilləşdirilməsi üçün əsas şərtlər tərtib edilir;

- hədəf göstəricilərin işlənib hazırlanması və onlara nail olunmasının KMS vasitəsilə təmin edilməsi yolu ilə aviaşirkətin strateji istiqamətinin həyata keçirilməsi üçün yeni işlənmiş forma və üsullar təklif edilir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Aparılmış tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, reallaşdırılması üçün işdə təklif edilmiş KMS modeli yük aviadaşımaları sahəsində menecment sistemlərinin işlənib hazırlanması, tətbiqi və inkişafı üçün elmi-metodiki əsasdır. Dissertasiya işində yer alan nəzəri nəticələr və ümumiləşdirmələr keyfiyyət menecment nəzəriyyəsinin gələcək inkişafına və sistem yanaşmasının istifadəsinə yönəlmişdir. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, hazırlanmış model inteqrasiya edilmiş menecment sistemlərinin aviamüəssisələrdə tətbiqi zamanı onlara KMS-in tətbiqi, daxili auditlərin heyətinin hazırlanması, eləcə də menecment sisteminin sertifikatlaşdırılması üzrə işlərin aparılması üçün maddi və vaxt itkisini, işlənib hazırlanan sənədlərin həcmi və mürəkkəbliyini azaltmağa və s. imkan verəcəkdir. Dissertasiya işi aviamüəssisədə KMS-in tətbiqi, fəaliyyəti və təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələri ehtiva edir və bazarda rəqabət üstünlüyünü gücləndirmək yollarını təklif edir.

Tədqiqat nəticələrinin sınaqdan keçirilməsi və tətbiqi. Həyata keçirilmiş tədqiqatların əsas nəticələri I, II və IV “Fevral məruzələri” Beynəlxalq elmi-praktiki gənclər konfranslarında (Milli

Aviasiya Akademiyası, 2016, 2017, 2019, Bakı); “İqtisadi təhlükəsizlik: müasir vəziyyət və perspektivlər” konfransında (08-09.07.2019 – Sumqayıt); “Science and Practice: Implementation to Modern Society” (Peal Press Ltd., Manchester, Great Britain, 2021) onlayn konfransında; 37th IBIMA Conference: 30-31 May 2021, Cordoba, Spain E-journal “VOICE”-da məruzə edilmişdir. Dissertasiya işinin nəticələri “Silk Way” aviaşirkətində tətbiq edilmişdir ki, bununla bağlı tətbiq haqqında müvafiq aktlar mövcuddur (19.12.2019-ci il tarixli 101/45/SWH/2D №-li məktub).

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi müəssisənin adı. Dissertasiya işi “Azərbaycan Hava Yolları” QSC-nin Milli Aviasiya Akademiyasının “Menecment” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın ümumi həcmi və strukturu. Dissertasiya işi Girişdən, 4 fəsildən və Nəticədən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından, şəkillərdən və cədvəllərdən, Əlavələrdən ibarətdir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi 188 səhifə, o cümlədən 11 şəkil və 19 cədvəldən ibarətdir. Giriş – səh. 4-9 (6 səhifədən / 1.155 sözdən / 9.078 işarədən), I fəsil – səh. 10-36 (27 səhifədən / 5.850 sözdən / 42.826 işarədən), II fəsil – səh. 37-65 (29 səhifədən / 6.279 sözdən / 48.390 işarədən), III fəsil – səh. 66-104 (39 səhifədən / 7.572 sözdən / 58.053 işarədən), IV fəsil – səh. 105-136 (32 səhifədən / 6.233 sözdən / 48.427 işarədən), Nəticə – səh. 137-140 (4 səhifədən / 673 sözdən / 5.034 işarədən) ibarətdir. Ədəbiyyat siyahısına 95 adda əsər daxildir. Dissertasiyanın işarə həcmi 211.818 işarə (28.252 söz) təşkil edir (şəkil və rəqəmlər istisna olmaqla).

DISSERTASIYA İŞİNİN MƏZMUNU

Giriş

Fəsil 1. Hava nəqliyyatında keyfiyyət idarəetmə sistemlərindən istifadənin öyrənilməsinin nəzəri və metodoloji əsasları.

1.1. İqtisadi fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində keyfiyyət idarəetmə sisteminin mahiyyəti və əhəmiyyəti.

1.2. Müəssisələrdə keyfiyyət idarəetmə sistemlərindən

istifadənin əsas prinsipləri.

1.3. Aviamüəssisələrdə Keyfiyyət Menecment Sistem yanaşmasının və inteqrasiya edilmiş KMS-in xüsusiyyətləri.

Fəsil 2. “Silk Way” Aviaşirkətinin yükdaşıma bazarında rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsində keyfiyyət idarəetmə sisteminin təhlili və iqtisadi qiymətləndirilməsi.

2.1. Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat strategiyasında mülki aviasiyanın rolu.

2.2. Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat strategiyasında mülki aviasiyanın inkişaf vəziyyəti.

2.3. “Silk Way” Aviaşirkətinin KMS-in qurulması zamanı risklərin idarə edilməsi.

Fəsil 3. İnteqrasiya edilmiş idarəetmə sistemində keyfiyyət idarəetmə sisteminin əhəmiyyətinin artırılması.

3.1. Aviamüəssisənin inteqrasiya edilmiş sisteminin xüsusiyyətləri, onların həyata keçirilməsi üçün beynəlxalq standartlar və inteqrasiya edilmiş menecment sisteminin tətbiq sahəsində beynəlxalq rəqlamentlərin tələbləri.

3.2. Korporativ səviyyədə keyfiyyət idarəetmə sistemini təkmilləşdirmək üçün bir sıra tədbirlərdən istifadə.

3.3. “Silk Way” Aviaşirkətinin keyfiyyət idarəetmə sistemi sahəsində fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi.

Fəsil 4. Azərbaycan Respublikasının hava nəqliyyatında “Silk Way” Aviaşirkətində idarəetmə sistemindən istifadə perspektivləri.

4.1. “Silk Way” Aviaşirkətinin fəaliyyətinə analoji olan beynəlxalq yük aviaşirkətlərində Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiq yolları.

4.2. Yük aviaşirkətində KMS-in tətbiqinin və təkmilləşdirilməsinin təşkili. Aviaşirkətdə İMS-nin yaradılması və inkişafı üzrə tədbirlərin və tövsiyələrin işlənib hazırlanması.

4-cü fəsil üzrə nəticələr

Nəticə.

Şəkillərin və cədvəllərin siyahısı və adları.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı.

Əlavələr (Tövsiyə məktubları / tətbiq aktları).

MÜDAFİƏYƏ ÇIXARILAN ƏSAS ELMİ MÜDDƏALAR

Müddəa 1. Aviaşirkətlərdə Menecment Sistemi sahəsində dünya və qabaqcıl təcrübənin analitik göstəriciləri və “Silk Way” Aviaşirkətində Keyfiyyət Menecment Sisteminin işlənilib hazırlanmış prosedurları.

İşin ümumi təsvirində dissertasiya işinin aktuallığı əsaslandırılmış, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri formalaşdırılmış, müdafiə edilən müddəalar, elmi yenilik və digər müvafiq məsələlər qeyd edilmişdir.

Müəllif tərəfindən istehsalatda Keyfiyyət Menecment Sistemlərinin müasir inkişafı mərhələsinin təhlili nəzərdən keçirilmişdir. Bu məqsədlə keyfiyyət Menecment nəzəri əsasları həm ümumi əsasda, həm də nəqliyyat xidməti səviyyəsində öyrənilmişdir. Dissertasiyada qeyd edilir ki, istehsalın idarə edilməsi sistemi 1905-ci ildə ilk dəfə hüquqşünas F.Teylor tərəfindən yaradılmış və amerikalı U.Şuhartı isə müasir keyfiyyət fəlsəfəsinin patriarxlarına aid etmək olar. Bu sahədə E.Deminq, M.Boldric və başqaları əhəmiyyətli rol oynamışlar. XX əsrin son onilliyində total keyfiyyət nəzarətindən (TQC)¹ total keyfiyyət menecmentinə (TQM) keçid başladı.

İqtisadi fəaliyyətin müxtəlif sahələrində keyfiyyət Menecment sistem və metodlarının bəzi xüsusiyyətləri verilmişdir. Göstərilmişdir ki, məhsulların və xidmətlərin yüksək keyfiyyət səviyyəsinin əldə edilməsi üçün bazarın araşdırılması bütün müəssisələrdə mütəmadi xarakter daşmalıdır².

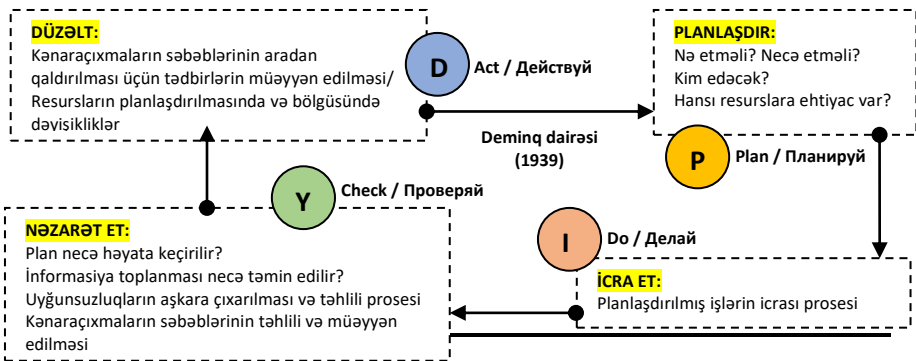
İddiaçı tərəfindən bu spesifikanın əhəmiyyəti və vacibliyi aşkara çıxarılmış, həmçinin göstərilmişdir ki, yük aviadaşımaları xidmətlərinin istehlakçılarına maraqlı tərəflərin tələblərinə cavab verə biləcək müəyyən xüsusiyyətlərin həmişə yüksək səviyyədə

¹ Amerika M. Baldric Mükafatı // Keyfiyyət haqqında hər şey. Xarici təcrübə, № 20. - M. : NTC "Trek", 2000.

² Гасымов А.А. Влияние системы менеджмента качества на уровень услуг в сфере грузовых перевозок // Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının Xəbərləri, Bakı, 2018, №10(2), s. 106-112

olması lazımdır. Məhz bu məqsədlə, müəllifin fikrinə görə, aviaşirkətlər məmnunluq səviyyəsinin artırılmasına və menecment sistemlərinin təkmilləşdirilmə mexanizminə əhəmiyyətli təsir göstərə bilən iş proseslərini və xidmət sahələrini inkişaf etdirməli və təkmilləşdirməlidirlər.

Dissertasiyada Deminq dövrəsinin istənilən menecment və məişət fəaliyyəti üçün tətbiqi əsaslandırılmışdır. Müəllif “Deminq dairəsi” prinsipinə əsaslanaraq Keyfiyyət Menecment Sisteminin fəaliyyətinin proses yanaşması və təsviri haqqında öz nöqteyi-nəzərini təklif etmişdir. Mərhələlərin ardıcılığı şəkil 1-də göstərilmişdir.

Şəkil 1. Deminq dairəsi [Dissertasiya – 78, 55]

Dissertasiyada total keyfiyyət nəzarəti və beynəlxalq keyfiyyət standartları modellərinin mahiyyəti açılmışdır. Standartlaşdırma üzrə Ümumdünya Milli Orqanlar Federasiyası (İSO üzv-komitələri) tərəfindən işlənib hazırlanmış İSO-9000 seriyalı standartların rolu və inkişafı qısa şəkildə nəzərdən keçirilmişdir. Bu standartlar ən çox tanınan və bütün fəaliyyət sahələrində uğurla tətbiq edilən, həmçinin keyfiyyətlə bağlı tələblərlə əlaqədar beynəlxalq səviyyədə istinad edilən sənədlərdir. Müəllif tərəfindən İSO-9001 beynəlxalq standartının tələblərinə və beynəlxalq aviasiya sahəsində yenilənmiş normativ aktlara uyğun olaraq “Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiqi

üzrə Siyasət”in aviamüəssisələrdə tətbiqinin mərhələli konsepsiyası təklif edilir. Elmi işdə əsas diqqət uçuşların təhlükəsizliyi və Keyfiyyət Menecment sahəsində yeni inteqrasiya edilmiş menecment sistemlərinin yaradılması və mövcud menecment mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi zərurətinə fokuslanmışdır³.

Dissertasiyada aviamüəssisələrdə keyfiyyətin və inteqrasiya edilmiş sistemlərin idarəsinə sistem yanaşmanın xüsusiyyətləri verilmişdir. Burada menecment və təhlükəsizlik sahəsində inteqrasiya edilmiş sistemlərin inkişaf konsepsiyasının müəyyən edilmə meyarları göstərilmişdir.

Müddəa 2. İSO-9001 tələblərinə uyğun olaraq “Silk Way” Aviaşirkətinin fəaliyyəti üçün əsas iş proseslərinin təsviri.

Öz tədqiqat işində müəllif Keyfiyyət Menecment Sisteminin işlənilib hazırlanmış və “Silk Way” Aviaşirkətinin praktiki fəaliyyətinə tətbiq edilmiş prosedurları oblastında analitik işi təqdim etmişdir. Tədqiqatda menecment və təhlükəsizlik sahəsində inteqrasiya olunmuş sistemlərin inkişafı konsepsiyasının müəyyən edilməsi üçün meyarlar göstərilmişdir. Dissertasiyada “Silk Way” aviaşirkətinin yük aviadaşımaları bazarında rəqabət qabiliyyətinin təmin edilməsində Keyfiyyət Menecment Sisteminin rolunu göstərən nəticələr müəllif tərəfindən təqdim olunmuşdur. Dissertasiyada planlaşdırma prosesində aviaşirkətin KMS-nin elmi işin əsası kimi xidmət edən siyasi məsələləri, qoyulmuş məqsədləri, vəzifələri və elementləri göstərilmişdir⁴.

³ Гасымов А.А. Роль систем и методов управления качеством / Материалы 1-ой научно-практической молодежной конференции «Февральские чтения 2016», НАА, 29 Февраля - 01 Марта 2016, Баку, с. 357-360.

⁴ Гасымов А.А. Влияние Системы Менеджмента Качества на уровень услуг в сфере грузовых авиаперевозок / Материалы 2-ой научно-практической молодежной конференции «Февральские чтения 2017», НАА, 21-23 Февраля 2017, Баку, с. 204-206

Cədvəl nümunəsi (Cədvəl 1) maraqlı tərəflərin aviaşirkət üçün müəyyən edilmiş tələb və gözləntilərinin bölünmə matrisini əyani şəkildə göstərir.

Maraqlı Tərəflər	Tələblər və Gözləntilər	Əks Əlaqə
İstehlakçılar və Müştərilər	<ul style="list-style-type: none"> - razılaşma müqavilələrinin, aviasiya fəaliyyəti standartlarının tələblərinə cavab verən keyfiyyətli xidmətlərin göstərilməsi və uçuşların təhlükəsizliyi prinsiplərinə riayət edilməsi; - münasib qiymətlər; - aviasiya fəaliyyəti sahəsində razılaşma müqavilələrinin, beynəlxalq standartların və qanunvericilik aktlarının tələblərinə aviaşirkət tərəfindən riayət edilməsi; 	<ul style="list-style-type: none"> - yığıncaqlar, işgüzar görüşlər, birgə tədbirlərin keçirilməsi; - sifarişçilərdən informasiyanın toplanması, göstərilən xidmətlər sahəsində qiymət siyasətinin təhlili və qiymətləndirilməsi
Hökumət, Dövlət orqanları, Beynəlxalq qurumlar	<ul style="list-style-type: none"> - qanunverici-hüquqi tələblərə riayət edilməsi; - sahə standartlarına uyğunluq; - təhlükəsizlik texnikası və ətraf mühitin mühafizəsi tələblərinin həyata keçirilməsi 	<ul style="list-style-type: none"> - rəsmi yazışma və sənəd dövriyyəsi; - birgə görüşlərin, yığıncaqların və işçi qrupların keçirilməsi; - məcburi ödənişlərin yerinə yetirilməsi haqqında hesabat; - rəsmi nəşrlərin izlənməsi
Dövlət Mülki Aviasiya Agentliyi	<ul style="list-style-type: none"> - qanunverici-hüquqi tələblərə riayət edilməsi; - təhlükəsizliyə riayət edilməsi faktorlarının yüksək səviyyədə təmin edilməsi; - ətraf mühitin mühafizəsi 	<ul style="list-style-type: none"> - səlahiyyətli orqanlar tərəfindən dövrü monitoring proseslərinin təmin edilməsi; - müvafiq hesabatların vaxtında təqdim edilməsi; - aviaşirkətin fəaliyyəti haqqında məlumatın aviaşirkətin rəsmi internet saytında yerləşdirilməsi

Təchizatçılar	<ul style="list-style-type: none"> - keyfiyyətli materialların təchizatı və göstərilən xidmətlərin yüksək səviyyəsi; - çevik qiymət siyasəti 	<ul style="list-style-type: none"> - outsorsing proseslərinin kənar monitorinqi; - giriş nəzarəti prosesinin təmin edilməsi və uyğun olmayan məhsulun idarəsi
(Ümumi) Satış agentləri	<ul style="list-style-type: none"> - qarşılıqlı faydalı münasibətlər; - müqavilə tələblərinə riayət edilməsi; - müəyyən öhdəliklərin vaxtında yerinə yetirilməsi və müəyyən edilmiş normalara riayət edilməsi 	<ul style="list-style-type: none"> - dövrü görüşlər və ümumi yığıncaqların keçirilməsi; - qarşılıqlı faydalı şərtlərin və tələblərin razılaşdırılması; - aviaşirkətin fəaliyyətinə dair yeniliklər və dəyişikliklər barədə vaxtında məlumat verilməsi
Banklar Və Kreditorlar	<ul style="list-style-type: none"> - bankların potensialından geniş istifadə; - kredit hesablarının vaxtında ödənilməsi və borcların ödənilməsi 	<ul style="list-style-type: none"> - xidməti xarakterli yazışmalar; - hesabların ödənilməsi haqqında hesabat və aviaşirkətin maliyyə vəziyyəti haqqında informasiya; - uzunmüddətli əməkdaşlıq və bank resurslarından maneəsiz istifadə məqsədilə banklarla etibarlı əlaqələrin yaradılması

Cədvəl 1. Maraqlı tərəflərin ehtiyac və gözləntilər matrisası [Müəllifdən]

Tədqiqatda ISO-9001:2015 tələblərinə əsaslanan, KMS-nin tətbiqindən irəli gələn potensial üstünlüklər göstərilmişdir. Daxil edilmiş KMS-in əsasında yuxarıda bəhsi keçən “Planlaşdır - İcra et - Yoxla - Hərəkət et” Deminq dövrəsini (PDCA) və risk yönümlü düşüncəni ehtiva edən proses yanaşması tətbiq edilmişdir. KMS-in həyata keçirilməsi üçün tələb olunan sənədlərin siyahısı dissertasiyada verilmişdir⁵.

⁵ Гасымов А.А. Роль “Системы Менеджменту Якости” та її методів управління в розвитку компаній, що надають послуги в сфері винтажних авіаперевезень // Наукоємні Технології, №1(41), 2019, Киев, с. 109-120

<p align="center">“Silk Way” Aviaşirkəti</p> <p align="center">Bakı, Azərbaycan SWOT Təhlil</p>	<p>Strenghts / Güclü Tərəflər</p>	<p>Weakness / Zəif Tərəflər</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - hava daşımaları bazarında imic - müasir HG parkı - marşrut şəbəkəsi - beynəlxalq yük daşımaları bazarlarına çıxış - menecment sisteminin tətbiqi və sertifikatlaşdırılması 	<ul style="list-style-type: none"> - zəif marketing - KMS-in məqsədləri və rolunun işçilər tərəfindən natamam başa düşülməsi - korporativ mədəniyyətin səviyyəsinin artırılması zərurəti
<p>Opportunities / İmkanlar</p>	<p><i>SO Strategiya</i></p>	<p><i>WO Strategiya</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> - marşrut şəbəkəsinin genişləndirilməsi - yeni bazarlara çıxış - əməkdaşlıq haqqında beynəlxalq müqavilələrin bağlanması - yeni HG-lərin alınması 	<ul style="list-style-type: none"> - təhlükəsizlik səviyyəsini artırmaq - müştərilərə yeni xidmət növləri təklif etmək - yeni reyslərin açılması - xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsi - yük dövriyyəsinin artırılması 	<ul style="list-style-type: none"> - vasitəçilər/ nümayəndələrlə iş strategiyasının hazırlanması - yeni müştərilərin cəlb edilməsi strategiyası
<p>Threats /Təhlükələr</p>	<p><i>ST Strategiya</i></p>	<p><i>WT Strategiya</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> - yeni rəqiblər - kommunikasiya kanallarının münaqişəsi - terror təhlükəsi - dünyada siyasi vəziyyətin pisləşməsi, pandemiyalar və daşımaların məhdudlaşdırılması 	<ul style="list-style-type: none"> - yükəndərənlərin seqmentasiya meyarlarının seçim keyfiyyətini artırmaq - öz kanallarını yaratmaq - ko-brendinqin inkişafı 	<ul style="list-style-type: none"> - səlahiyyətlərin və məsuliyyətin bölüşdürülməsini optimallaşdırmaq - şəbələr arasında kommunikasiyanın yaxşılaşdırılması

Cədvəl 2. SWOT-analiz Matrisası [Müəllifdən]

Dissertasiya işində müəllif tərəfindən SWOT-təhlil metodologiyası tətbiq edilmiş və qeyd edilmişdir ki, SWOT

faktorların formalaşdırılmasının çevik xarakteri faktorların formalizasiyasının çatışmazlığına, siyahısının natamamlığına və onların qiymətləndirilməsinin mürəkkəbliyinə səbəb ola bilər. “Silk Way” aviaşirkətinin fəaliyyətinin xarici və daxili mühit amillərinin təhlili həllər matrisini qurmağa imkan vermişdir (Cədvəl 2). Müəllif KMS-in aviamüəssisələrin fəaliyyətinə təsirinin dərin təhlilini və effektivliyini təqdim etmişdir. O, həmçinin “aviamüəssisələrin praktiki fəaliyyətində SWOT-təhlilin tətbiqinin zəruriliyini qeyd etmiş və Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiqindən irəli gələn əsas üstünlüklərini göstərmişdir”.⁶

Müddəa 3. Aviaşirkətdə vahid inteqrasiyaedilmiş menecment sistemi.

Təqdim olunan tədqiqatda Keyfiyyət Menecment Sistemlərinin (QMS) və Aviasiya Təhlükəsizliyinin İdarə Edilməsi Sisteminin (SMS) tətbiq oblastındakı beynəlxalq reqlamentlərin tələbləri əsasında İİS modelinin işlənilib hazırlanması həyata keçirilmişdir. Müəllifin fikrinə görə, hər hansı bir müəssisəyə İİS-in tətbiqi prosesi iki əsas sualın cavablandırılmasını tələb edir – inteqrasiya hansı şəkildə həyata keçirilir və məsuliyyəti necə məhdudlaşdırmaq olar. Bu zaman standartlara avtomatik uyğunluq deyil, onlardan səmərəli istifadə nəzərdə tutulur. Dissertasiyada proseslərin və bütün KMS-in cari vəziyyətinin monitorinqi, təhlili və qiymətləndirilməsi prosesləri təhlil edilmiş, müvafiq nəticələr əldə olunmuşdur. “Sistemlərin sürətli inkişaf tendensiyanı” nəzərə alan müəllif inteqrasiya olunmuş sistemlərin təkmilləşdirilməsi zərurətini qeyd etmiş və Mülki Aviasiya sahəsində KMS-in inteqrasiya proseslərinin roluna dair məsələni nəzərdən keçirmişdir. SMS (UTİS) və QMS (KMS)-in ümumi və spesifik prinsipləri müəyyənləşdirilmişdir. “Təhlükəsizliyin İdarə Edilməsi Təlimatı”nın tələblərinin konkret nümunəsi üzərində İnteqrasiyaedilmiş Menecment Sistemlərinin (İMS) effektiv tətbiq

⁶ Гасымов А.А. Влияние Системы Менеджмента Качества на уровень услуг в сфере грузовых перевозок // Tikintinin İqtisadiyyatı və Menecment (Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti), Bakı, 2020, №2, c. 122-128

sistemi nəzərdən keçirilmişdir. Müəllif özü tərəfindən uçuşların təhlükəsizliyi və keyfiyyət sisteminin idarəsi sahəsindəki iki sistem arasında analitik müqayisə təklif edilmiş və bu sistemlərin ümumi spesifik prinsiplərini müəyyən edilmişdir. Həmçinin İCAO-9859 sənədi müəllif tərəfindən təhlil edilmiş və Mülki Aviasiyada inteqrasiya edilmiş korporativ menecment sisteminin tətbiqi zərurəti əsaslandırılmışdır. İnteqrasiya edilmiş sistemlərin tətbiqinin üstünlükləri qeyd edilmişdir⁷.

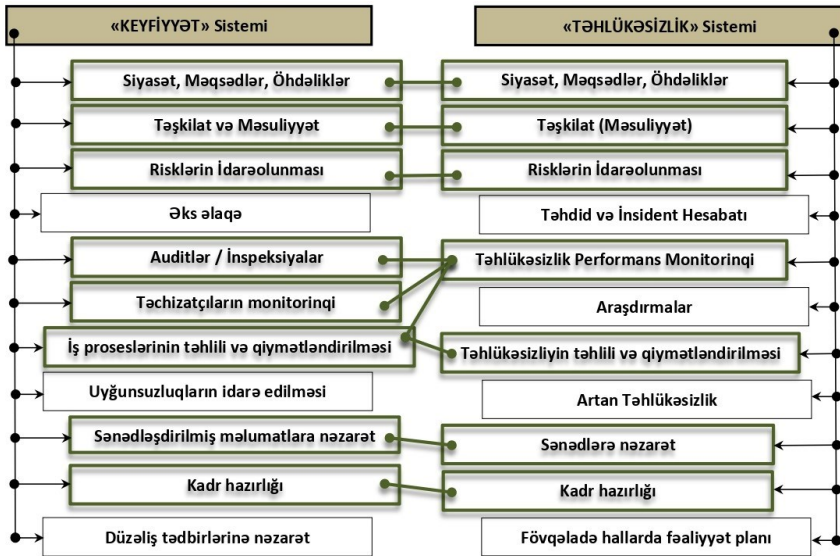
Sistemlərin aspektləri həm planlaşdırma prosesində, həm də fəaliyyət, menecment və nəzarət prosesində onların qarşılıqlı əlaqəsi baxımından şəkil 2-də təhlil edilir. Praktiki tətbiq nümunəsində hər iki sistemin amillərinin kombinə edilmiş təsirini ətraflı şəkildə nəzərdən keçirərkən, bu sistemlərin bəzi aspektlərinin fərqi və qarşılıqlı əlaqəsini aydın müəyyən etmək mümkündür. Mülki aviasiya sahəsində təşkilatların əsas fəaliyyət sistemlərinin inteqrasiyasına strateji istiqamətliliyi müəyyən etməklə, hər iki sistemin – Keyfiyyət Menecment Sistemi (QMS) və Uçuşların Təhlükəsizlik İdarəetmə sistemi (SMS) ümumi və xüsusi prinsiplərini vurğulamaq lazımdır⁸.

Dissertasiyada “Silk Way” aviaşirkətinin İİS-in əsas elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsinin təhlilinin nəticələri verilmişdir. Qeyd edilmişdir ki, aviamüəssisədə İİS beynəlxalq menecment standartları ilə müəyyən edilmiş prinsiplər əsasında qurulur. Bununla belə KMS-in korporativ idarəetmə sistem və proses yanaşma, yüksək rəhbərlik tərəfindən liderlik, aviaşirkətin bütün heyətinin prosesdə iştirakı və sistemlərin daimi inkişafı kimi prinsipləri əsas götürülməlidir, belə ki, ayrı-ayrı sistemlər üçün olan standartlar vahid bir sistemə inteqrasiya olunmalıdır. Bu şərtlərə

⁷ Гасымов А.А. Тенденция развития СУБП (SMS) и СМК (KMS), формирование единой системы корпоративного управления в формате “Compliance Management” в Гражданской Авиации // Наука, технологии инновации, Киев, 2020, №3(15), с. 72-76

⁸ Gasimov A.A. «Formation of a corporate governance system in the format “Compliance Management” in Civil Aviation» / 37th IBIMA Conference: 30-31 May 2021, Cordoba, Spain, E-journal “VOİCE” (Your voice in the sky).

uyğun olaraq dissertasiya işində menecment sisteminin hazırlanmış modeli müvafiq alqoritm ilə qurulmuşdur⁹.

Şəkil 2. KMS və UTİS sistemlərin ümumi və xüsusi prinsipləri [Müəllifdən]

Tədqiqatçı tərəfindən İnteqrasiya edilmiş Menecment Sistemi çərçivəsində potensial təhlükələrin idarə edilməsi və risklərin qiymətləndirilməsi və səviyyəsinin azaldılması strategiyasının həyata keçirilməsi oblastında iş mexanizmi Cədvəl 5-də təqdim edilmişdir. Burada müəllif İnteqrasiya edilmiş Menecment Sistemi çərçivəsində effektiv fəaliyyət göstərə bilən ümumi tələbləri əks etdirmişdir. Bu nəticələr Keyfiyyət Menecment Sistemi, uçuşların təhlükəsizliyi sistemi və aviasiya təhlükəsizliyi sistemi sahəsində beynəlxalq standartların tələbləri müəllif tərəfindən ətraflı öyrənildikdən sonra əldə edilmişdir.

⁹ Гасымов А.А. «Применение ISO-9001:2015 в практической деятельности грузовых авиакомпаний / Материалы 4-ой научно-практической молодежной конференции «Февральские чтения 2019», НАА, 27-28 февраля 2019, Баку, стр.128-131

İNTEQRASIYA EDİLMİŞ SİSTEM QSS BOARD (QMS, SMS və SEC)		
KMS (QMS)	UTİS (SMS)	ATİS (SEC)
<i>KEYFİYYƏTİN MENECEMENTİ SİSTEMİ</i>	<i>UÇUŞ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN İDARƏSİ SİSTEMİ</i>	<i>AVİASIYA TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN İDARƏSİ SİSTEMİ</i>
ISO-9001:2015 Eu Part-OPS (ORO.GEN.200) AAR-OPS (1.033, App.1 1.035)	CAO-9859 Eu Part-SMS AAR-OPS (1.035)	CAO-8973 State Security Program of Azerbaijan Republic
İCAO-9859: Cl.9.7.5.6(e), Cl.9.7.6.1, Cl.9.7.6.2, Cl.9.7.6.4, Cl.9.7.6.5, Cl.9.7.6.6, Cl.9.7.6.7		
Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiqinin təmin edilməsi	Uçuş Təhlükəsizliyinin İdarəsi Sisteminin tətbiqinin təmin edilməsi	Aviasiya Təhlükəsizliyinin İdarəsi Sisteminin tətbiqinin təmin edilməsi
QMS (KMS)-in təmin edilməsi və istehsal risklərinə nəzarət	SMS (UTİS)-in təmin edilməsi və uçuş təhlükəsizliyi risklərinə nəzarət	SEC (ATİS)-in təmin edilməsi və aviasiya təhlükəsizliyi risklərinə nəzarət
Monitoring proseslərinin inteqrasiya olunmuş QSS Board formatda təmin edilməsi		
Aşkar edilmiş uyğunsuzluqların mərkəzləşdirilmiş uçotu, müəyyən edilmiş uyğunsuzluqların səbəblərinin aradan qaldırılmasına, habelə yeni təhlükə və risklərin müəyyən edilməsi imkanlarına yönəlmiş korreksiyaedici tədbirlərin planlaşdırılmasına və icrasına vaxtında nəzarətin təmin edilməsi		
Görülən korreksiyaedici və qabaqlayıcı hərəkətlərin, habelə istehsalat fəaliyyətində risklərin səviyyəsinin azaldılmasına və ya onlara yol verilməməsinə yönəlmiş tədbirlərin effektivliyinin və nəticəliliyinin səviyyəsinin müəyyən edilməsi		
Monitoring proseslərinin nəticələrinin təhlili		
KMS, UTİS və ATİS sahəsində potensial risklərin və imkanların müəyyən edilməsi		
KMS, UTİS və ATİS sahəsində məqsədlərin və onlara nail olmaq üçün tədbirlərin müəyyən edilməsi		

Cədvəl 3. Aviaşirkətdə inteqrasiya olunmuş menecment sistemi [Müəllifdən]

Müddəa 4. “Silk Way” aviaşirkətində istehsalat və iqtisadi risklərin müəyyən edilməsi, uçotu, qiymətləndirilməsi, idarə edil-məsi və təkrar qiymətləndirilməsi mexanizmləri.

Müəllif risklərin idarəsi və koordinasiyası (İSO-9001 Beynəlxalq Standartının tələblərinə uyğun olaraq) mexanizminin xüsusiyyətləri əsasında müəllif tərəfindən istehsalat risklərinin

müəyyən edilmə, qiymətləndirilmə və koordinasiya metodikası işlənib hazırlanmış və təklif edilmişdir. Tədqiqat işində aviaşirkətin KMS-nin qurulması zamanı risklərin idarə edilməsi məsələləri nəzərdən keçirilmişdir. İstehsalat risklərinin qiymətləndirilmə metodikasına diqqətin cəmlənməsinin vacibliyi göstərilmişdir¹⁰.

Bunun baş verə biləcəyi ehtimalı (A)	Bu baş verəcək (yaxın müddətdə) “ 5 xal ” (böyük ehtimalla > 90%)	5A	10A	15A	20A	25
	Çox güman ki, bu baş verə bilər “ 4 xal ” (ehtimal ki, > 65%)	4A	8A	12A	16	20B
	Bu istisna olaraq baş verə bilər “ 3 xal ” (50/50, 35%-65%)	3A	6A	9	12B	15B
	Bu nadir halda baş verə bilər “ 2 xal ” (az ehtimalla <35%)	2A	4B	6B	8B	10B
	Bunun baş vermə ehtimalı çox azdır “ 1 xal ” (<10%)	1	2B	3B	4C	5B
Səviyyə (B) Ehtimal(A) x Təsir(B) = Ümumi risk göstərici	Cüzi “1”	Orta “2”	Əhəmiyyətli “3”	Yüksək “4”	Kritik “5”	

Cədvəl 4. Risklərin səviyyəsinin müəyyən edilmə mexanizmi [Müəllifdən]

SƏVİYYƏ				
Cüzi “1”	Orta “2”	Əhəmiyyətli “3”	Yüksək “4”	Kritik “5”
Asan idarəolunandır və iş	İş proseslərinə və şirkətin strateji	İş proseslərinə və şirkətin strateji fəaliyyət	İş proseslərinə və şirkətin strateji	İş proseslərinə və şirkətin strateji

¹⁰ Gasimov A.A. «Integration of the SMS and QMS into a unified single mechanism of aviation safety management» // AMEA-nın Məruzələri, Bakı, 2021, №7, cəp.88-92

prosesinə və şirkətin büdcəsinə təsiri azdır	fəaliyyət inkişafına təsir etmir. Maraqlı tərəfləri narahat etmir <i>Büdcəyə potensial təsir (2%- 4%)</i>	inkişafına müəyyən təsir göstərir. Maraqlı tərəflərin zəif narahatlığı <i>Büdcəyə potensial təsir (5% -7%)</i>	fəaliyyət inkişafına orta təsir göstərir. Maraqlı tərəflərin orta narahatlığı <i>Büdcəyə potensial təsir (8% - 10%)</i>	fəaliyyət inkişafına əhəmiyyətli təsir edir. Maraqlı tərəflərin mühüm narahatlığı <i>Büdcəyə potensial təsir (10%- dən çox)</i>
---	---	--	---	---

Cədvəl 5. Risklərin aviaşirkətin fəaliyyətinə təsiri və nəticələri [Müəllifdən]

Dissertasiya işində verilmiş bir sıra amilləri nəzərə alaraq, dissertasiya müəllifi tərəfindən belə nəticəyə gəlinmişdir ki, risklərin idarə edilməsi sahəsində sistemin özü və iş mexanizmi vahid menecment sxemi üzrə müəyyən edilə bilər. Müəllif bu sxemdə risklərin idarə edilməsinin təsvirini təqdim etmişdir¹¹.

Müddəa 5. “Silk Way” Aviaşirkətində yükdaşıma prosesləri üzrə korreksiyaedici/düzəldici tədbirlərin idarəsi (vahid korporativ məlumat bazasının yaradılması, DTH-nin (Düzəldici Tədbirlər Hesabatı) uçot forması, həyata keçirilmiş DT-lərin effektivliyinin müəyyən edilməsinin qiymətləndirilmə metodları) və məlumatların təhlili mexanizmləri.

Müəllif monitoring prosesini, uyğunsuzluqların idarə edilməsi və istehsal risklərinin əlaqələndirilməsi proseslərini əhatə edən korporativ Menecment sisteminin inteqrasiya mexanizminin tətbiqi

¹¹ Gasimov A.A. «The effectiveness of the integrated management system, based on the risk-based application of the requirements international standard İSO-9001:2015» // Экономика и регион. Науковий вісник Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка", Полтава, 2021, №2(81), стр.47-51

metodologiyasını və mexanizmini təklif etmiş, ardınca əldə edilmiş nəticələrin hazırkı vəziyyətinin tam təhlili və qiymətləndirilməsi təqdim olunmuşdur. Müəllif tərəfindən üçlü sorğu və monitoring sistemindən istifadə etmək təklif olunmuşdur ki, burada audit zamanı qoyulan bir məsələnin mahiyyəti üzrə üç aspekt yoxlanılmalıdır: sənədləşmə, icraat və icraatın qoyulmuş rəqlamentə uyğunluğu. Təcrübədən görüldüyü kimi, auditlər (tədqiqatçılar tərəfindən təklif olunan və “SW Group” şirkətlərində istifadə edilən) zamanı yoxlanılmış xüsusiyyətlərin qənaətbəxş olduğu müəyyən edilir və faktiki olaraq auditin nəticələrinə dair Hesabatda öz əksini tapır. Tədqiqatın əsas məqsədlərindən biri də yuxarıda müzakirə olunan menecment sistemlərinin “SW Group” aviaşirkətlərinin iş təcrübəsinə tətbiqindən real iqtisadi və menecment effektinin müəyyən edilməsidir. Aparılmış tədqiqatın nəticələrinə görə aviadaşımaların səmərəliliyinin artırılmasına menecment sisteminin təsiri Cədvəl 6-da göstərilmişdir.

Aviaşirkətin müştərilərinin məmnunluq səviyyəsinin və onların loyallığının artırılması	
<ul style="list-style-type: none"> - müştəri üçün aviaşirkət ilə münasibətlərin yüksək dəyəri - maraqlı tərəflərin bütün ehtiyac və gözləntilərinin ödənilməsi - aviaşirkətin xidmətlərindən istifadənin sabitliyi və aktivliyi - beynəlxalq bazarda aviaşirkətin brendinin qavrayışı və statusu - müştərinin aviaşirkətin məhsulları/xidmətləri haqqında tam məlumatlılığı - təkmilləşdirilməsi üçün təklif olunan tövsiyələrin müştərilər tərəfindən təhlilinin və qavrayışının səviyyəsinin artırılması - qərarların qəbulunun operativliyi və daxil olan şikayətlər və ya iddialar 	
İdi	Tətbiq edilmiş, dəstəklənir və inkişaf etdirilir
Beynəlxalq səviyyədə az tanınan yeni yaradılmış Aviaşirkət	Müştərilərlə əks əlaqə sistemi tətbiq edilmiş və maraqlı tərəflərin məmnunluq səviyyəsinin müəyyən edilməsi mexanizmi tətbiq edilmişdir
Beynəlxalq səviyyəli yük daşımaları bazarında qeyri-sabit vəziyyəti nəzərə alaraq çarter reyslərin yaradılması	Çoxtərəfli müntəzəm reyslərin açılması Nümayəndəliklərin açılması Yerüstü və texniki xidmət üzrə agentlər ilə çoxsaylı müqavilələr bağlanmışdır
Il-76 və An-12 HG-ləri tərəfindən istismar olunan, “Silk Way”-in	Qərb istehsalı olan yeni HG-lərin alınması (Boeing-767, Boeing-747/400, Boeing-747/8) İOSA, EASA, İSO və s. beynəlxalq standartlara uyğunluq

törəmə şirkəti olan aztanınan şirkət	üzrə sertifikatlaşdırma və akkreditasiya auditlərindən keçmə Növbəti 10 il üçün yeni kommersiya strategiyasının müəyyən edilməsi (yeni nəsil Boeing-777 HG-nin alınması daxil olmaqla)
Lokal səviyyədə şikayətlərə baxılması	Uyğunsuzluğun idarə edilməsi sisteminin tətbiqi (aşkarlanmış kənaraxıxmaların və şikayətlərin səbəblərinin müəyyən edilməsi ilə) Risklərin idarəsi mexanizminin müəyyən edilməsi Ərizəçilər ilə əks əlaqə mexanizminin müəyyən edilməsi
Sənədləşdirilmiş informasiyanın mərkəzləşdirilmiş idarəedilməsinin inkişafı imkanı	
Sənədlərin, prosedurların və qeydlərin vahid menecment mexanizm Sənədlərin yaradılması və aktualaşdırılması mexanizmi Sənədləşmənin paylanmasının və əlçatanlığının təmin edilməsinin vahid sistemi Sənədlərin saxlanma və məhv edilmə qaydası	
İdi	Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir
Sənədlərin vahid menecment formatının olmaması	Sənədlərin və prosedurların hazırlanması, razılaşdırılması, təsdiqi və təkrar baxılması prosesinin vahid təhlil mexanizmi, Qeydlərin vahid menecment formatı (format, razılaşdırma və təsdiqin identifikasiyası, əlçatanlığın və yararlılığın səviyyəsinin müəyyən edilməsi, qeydlərin paylanması, saxlanması, dəyişikliklərin idarəsi, arxivləşdirmə, məhv etmə və s.)
İstehsal risklərinin minimuma endirilməsi və onları menecment səviyyəsinin effektiv artırılması	
Risklərin identifikasiyası (itkilərin növləri və risklərin kateqoriyaları) Nəticələrin qiymətləndirilməsi və təhlili (qiymətləndirmə göstəriciləri, hesablama metodları və üsulları, qiymətləndirmə üçün məlumatlar) Riskin qiymətləndirilməsi və təhlili (risklərin qiymətləndirilməsi üsulları, risklərin səviyyəsini azaltmaq yaxud onlara yol verməmək üçün tədbirlərin planlaşdırılması, risk təhlili üçün məlumatlar) Əldə edilmiş nəticələrin təhlili (risklərin yenidən qiymətləndirilməsi, təhlil üçün məlumatlar)	
İdi	Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir
Müəyyən edilmiş problemlərin və uyğunsuzluqların aradan qaldırılma mexanizmi	KMS sahəsində siyasət müəyyən edilmişdir Korporativ səviyyədə, hər bir struktur bölmə üçün, əsas və köməkçi iş prosesləri üçün risklərin idarə edilməsi sistemi İstehsal risklərinin və imkanlarının vahid bazası Risklərin idarə edilməsində korporativ mədəniyyətin inkişafı
Satınalma proseslərinin idarəsi və outsorsinq proseslərinin əlaqələndirilməsi üçün	

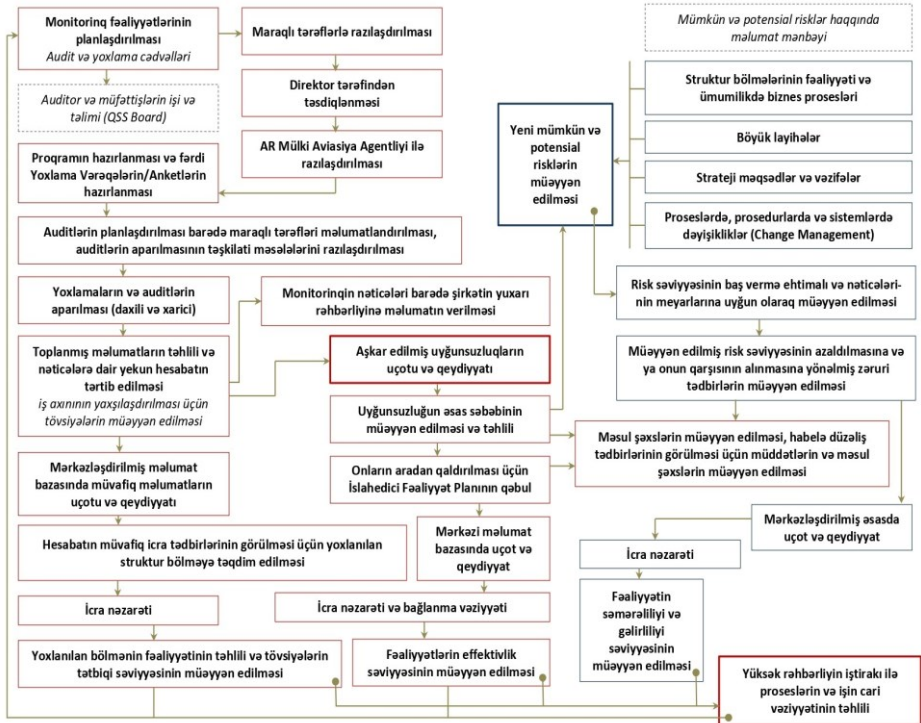
mərkəzləşdirilmiş mexanizm	
<p>Satınalmalar üzrə vahid mərkəzləşdirilmiş menecment sistemi</p> <p>Maddi-texniki təminat proseslərinin optimallaşdırılması</p> <p>Loyal təchizatçının obyektiv qiymətləndirilməsi və seçilməsi</p> <p>Satınalma qiymətləri, anbar ehtiyatları, tədarük müddətləri, təchizatçının nüfuzu və s. haqqında tam məlumat</p> <p>Satınalmalar üzrə vahid korporativ prosedur</p> <p>Yaxşı qurulmuş logistika mexanizmi və gözlənilməz xərclərin istisnası</p> <p>Təchizatçıların idarə edilməsi</p>	
İdi	Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir
Satınalma prosesi vahid mexanizm olmadan təmin edilmişdir	<p>Korporativ səviyyədə satınalma prosesinin vahid sistemi müəyyən edilmişdir</p> <p>MTT optimallaşdırma sistemi inteqrasiya edilmişdir</p> <p>Təchizatçının seçim və qiymətləndirilmə mexanizmi müəyyən edilmişdir</p> <p>Yeni risklərin aşkarlanması və müəyyən edilməsi sistemi müəyyən edilmişdir</p>
İnsan resurslarının menecment səviyyəsinin artırılması	
<p>İşçilərin təhsil səviyyəsinin və ixtisasının artırılması</p> <p>İşçilərin dəqiq səlahiyyətliyyəsinin və məsuliyyət sahəsinin müəyyən edilməsi</p> <p>Əməkdaşların maraq və dəyərlərinin vəhdəti</p> <p>İşçilər üçün maddi və qeyri-maddi həvəsləndirmələrin, motivasiyanın dəyəri</p> <p>İşçilərin özlərinin işlədiyi təşkilatla fəxr etməsi</p> <p>Vəzifə öhdəliklərində işçilərin səlahiyyətlərinin və məsuliyyətlərinin tam balansı</p> <p>İş şəraitinin səviyyəsinin artırılması</p> <p>Hər bir işçinin verdiyi töhfənin dəqiq qiymətləndirmə meyarlarının mövcudluğu və görülmüş işin nəticəsinə görə şəxsi məsuliyyət;</p> <p>İşçinin işdə yüksəlməsi və inkişafı üçün şərtlər</p> <p>Əməkdaşın maddi maraqlarının və işəgötürənin imkanlarının balansı</p> <p>Potensial əməkdaşın və mütəxəssisin kəşf edilməsi və rasionallıq istifadəsi üçün şərtlər</p>	
İdi	Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir
Kadrların idarə edilməsi mexanizmi Kollektiv müqavilə	<p>İnsan resurslarının vahid korporativ menecment sistemi</p> <p>KPI və motivasiya bonusları sistemi</p> <p>Vəzifə öhdəliklərinin dəqiq müəyyənləşdirilməsi və bölüşdürülməsi</p> <p>İşçilər üçün minimal ixtisas məlumatlarının müəyyən edilməsi</p> <p>Tədris proseslərinin vahid sistemi (o cümlədən ixtisasın artırılması)</p>
Ümumkorporativ səviyyədə iş proseslərinin bütün elementlərinə effektiv monitoring və nəzarət sistemi	

<p>Aşağıdakıların cari vəziyyətinin və təhlilinin səviyyəsinin müəyyən edilməsi üçün vahid ümum korporativ mexanizm və effektiv sistem:</p> <p>göstərilən xidmətin uyğunluğunun istehlakçıların məmnunluq dərəcəsinin Keyfiyyət Menecment Sisteminin fəaliyyətinin və effektivliyinin nəticələrinin planlaşdırmanın uğurluluğunun risklər və imkanlar bəzində həyata keçirilmiş hərəkətlərin effektivliyinin kənar təchizatçıların fəaliyyətinin nəticələri Keyfiyyət Menecment Sisteminin təkmilləşdirilməsi ehtiyacının</p>	
İdi	
Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir	
İnspeksiya Xidməti cəzaların tətbiqi	Hər bir struktur bölmə və/yaxud iş prosesi üçün daxili auditlərin aparılması sistemi Maraqlı tərəflərlə işin və onların məmnunluq səviyyəsini müəyyən edilməsinin vahid korporativ sistemi Rəhbərlik tərəfindən yeni hesabat sisteminin tətbiqi, məlumatların təhlili və təhlil mexanizminin vasitəsi ilə struktur bölmələrin iş qabiliyyətinin təhlilinin vahid sistemi
Mərkəzləşdirilmiş səviyyədə istehsalat proseslərinin uyğunsuzluqlarının və korreksiyaedici hərəkətlərin effektiv idarəsi	
<p>Uyğunsuzluqların uçotu və qeydiyyatının mərkəzləşdirilmiş sistemi Aşkar edilmiş uyğunsuzluqların və iradların səbəblərinin müəyyən edilməsinin vahid korporativ sistemi Onların yaranmasının təkrarlanmasının və periodikliyin təhlili Uyğunsuzluqların aradan qaldırılmasına yönəlmiş tədbirlərə vaxtında nəzarət Ümum korporativ səviyyədə həyata keçirilmiş korreksiyaedici hərəkətlərin effektivlik səviyyəsinin müəyyən edilməsi imkanı Yeni / potensial / mümkün risklərin müəyyən edilməsi imkanı</p>	
İdi	
Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir	
Problemin, uyğunsuzluğun, pozuntunun aradan qaldırılması üzrə tədbirlər Hadisələrin təhqiqatı üzrə komissiyalar	Uyğunsuzluqların mərkəzləşdirilmiş korporativ idarəsi sistemi Müəyyən edilmiş uyğunsuzluqların səbəblərinin təhlili Korreksiyaedici və qabaqlayıcı hərəkətlərin müəyyən edilməsinin metodologiyası Potensial və mümkün risk mənbələrinin müəyyən edilməsi mexanizmi Görülən korreksiyaedici tədbirlərin effektivliyinin müəyyən edilməsi metodologiyası
İstehsalat proseslərinin planlaşdırılmasının və əlaqələndirilməsinin vahid sistemi	
<p>İş proseslərinin planlaşdırılmasının vahid mexanizmi Dəyişikliklərin idarəsi sistemi və onların planlaşdırılması</p>	

Hər bir struktur bölmə və hər bir iş prosesi üçün ümum korporativ səviyyədə KMS-in inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün tədbirlərin müəyyən edilməsi

İdi	Tətbiq olunmuş, dəstəklənir və inkişaf edir
Struktur bölmələr üçün iş planı	Mərkəzləşdirilmiş səviyyədə iş proseslərinin planlaşdırılması və onların inkişafı mexanizmi

Cədvəl 6. KMS-in təsiri və onun tətbiqinin səmərəliliyi [Müəllifdən]

Şəkil 3. Risklərin koordinasiya sisteminin və daxili auditin keçirilməsinin inteqrasiya edilmiş menecment mexanizmi [Müəllifdən]

Həmçinin məlum olub ki, "... KMS-in tətbiqi inzibati aparatın işində ciddi dəyişikliklərə səbəb olur ki, bu da işçilər arasında birmənalı olmayan reaksiyaya səbəb ola bilər".

Bununla bağlı, ilk növbədə, daha vacib proseslər rəsmiləşdirilib və korreksiya olunub, onların sənədləşmə və dəyişdirilmə qaydası müəyyən edilib. Həmin mərhələlərdə kadr hazırlığı və proses xəritəsi üzrə işlərə nəzarət həyata keçirilmişdir.

Şəkil 3-də dissertasiya müəllifinin özünün təklifi ilə müəssisədə fəaliyyət göstərən yük aviaşirkətində risklərin koordinasiyası və KMS-nin daxili auditinin keçirilməsi proseslərinin inteqrasiya edilmiş mexanizmi göstərilmişdir¹².

Bu cür monitorinqlərin keçirilməsinin əsas istiqamətlərindən biri “Silk Way” aviaşirkətinin fəaliyyətində Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiqinin keyfiyyət səviyyəsinin və effektivliyinin, həmçinin onun işlək vəziyyətdə saxlanılıb-saxlanılmamasının müəyyən edilməsidir. Tətbiq edilən beynəlxalq və sənaye standartlarının (İCAO, İSO, İATA, EASA, FAA, İOSA, İSAGO və s.), Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik normalarının və hüquqi aktlarının, aviasiya hakimiyyətlərinin müvafiq göstərişlərinin və aviaşirkətdə inzibati xarakterli sənədlər kimi müəyyən edilən daxili prosedurların tələbləri planlaşdırılan auditlərin meyarları qismində çıxış edir.

Müəllif ümum korporativ səviyyədə aşkar edilmiş uyğunsuzluqların səbəblərinin tam təhlili, mərhələli şəkildə aradan qaldırılmasının planlaşdırılması, onların bağlanma statusunun vaxtındalığı və effektivlik səviyyəsinin müəyyən edilməsi məqsədilə mərkəzləşdirilmiş uçot və qeydiyyat sisteminin tətbiqinin vacibliyini əsaslandırır. Dissertasiyada müəllif uyğunsuzluqların idarə olunması prosesi ilə bağlı öz baxışını təqdim edir və mövcud problemlərə mərkəzləşdirilmiş nəzarət üçün vahid korporativ məlumat bazası formatında öz yaratdığı işi təklif edir. Cədvəl 7-də bu İMS-nin tətbiq edilməsi nəticəsində alınan effekt verilmişdir¹³.

¹² Гасымов А.А. «Интегрированный механизм управления несоответствиями и координация производственными рисками в рамках корпоративной системы качественного управления (Системы Менеджмента Качества) / Материалы конференции Сумгайтского Государственного Университета, Сумгаит, 2020, №4, стр.421-425

¹³ Gasimov A.A. «Development of the integrated management in the background of improving the KMS and SMS» / Материалы IX Международной научно-практической конференции «Science and practice: implementation to modern society». 18-19 апреля 2021 г. Peal Press Ltd. (Manchester, Great Britain)

1.	Heyət	Biliklərin və təcrübənin davamlılığının əldə edilməsi Heyətin bilik və təcrübəsinin təşkilatın intellektual potensialına çevrilməsi Heyətin loyallığının artırılması Heyətin ixtisasının artırılması
2.	Biznes-proseslər və Texnologiyalar	Proseslərin və funksiyaların öz aralarında qarşılıqlı əlaqəsinin və ardıcılığın uyğunlaşdırılması Menecment sistemlərinin inteqrasiyası hesabına menecment kəmərlərinin azaldılması Menecment sistemlərinin öz aralarında olan ziddiyyətlərin aradan qaldırılması
3.	İstehsalat	Təchizatçılarla münasibətlərin yaxşılaşdırılması Proseslərin mərhələli yenilənməsinə hazırlıq səviyyəsi Resurslardan istifadə səmərəliliyinin artırılması
4.	Müştərilər	Şikayətlərin sayının azalması Loyallığın artması

Cədvəl 7. İnteqrasiyaedimiş Menecment Sisteminin tətbiqinin effekti [Müəllifdən]

Hazırda “Silk Way” Group dünya üzrə müntəzəm və çarter istiqamətləri şəbəkəsinə xidmət göstərməklə yük aviadaşımaları bazarında Avropanın aparıcı operatoru kimi seçilir. Belə ki, “Silk Way West” Airlines Azərbaycanın iqtisadiyyatında və regional liderliyində əsas rol oynayır. Gənc şirkət qısa müddət ərzində öz potensialını nümayiş etdirdi. Bu gün “Silk Way West” Aviaşirkəti yükdaşımanın bir çox istiqamətlərində effektiv həllər təklif edir. Şirkətin heyəti hal-hazırda İATA və İOSA sertifikatları ilə təsdiq edilmiş zəngin təcrübə və biliklərə sahib 1.000-dən çox mütəxəssisdən ibarətdir. Qlobal hava daşımaları bazarında artan tələbatı ödəmək məqsədilə “Silk Way West” Airlines MDB, Yaxın və Orta Şərq, Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində, Avropa və Amerikada öz aparıcı rolunu möhkəmləndirmək üçün donanmasını və qlobal marşrut şəbəkəsini bundan sonra da genişləndirmək niyyətindədir.

Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunda yerləşən, Şərqlə Qərbi öz aralarında birləşdirməklə unikal coğrafi mövqeyinə görə misilsiz olan, həmçinin dünya standartlarına uyğun xidmət çevikliyi və keyfiyyəti nümayiş etdirən aviaşirkət inkişaf strategiyası

çərçivəsində öz yük qovşağını inkişaf etdirərək müştərilərinin gözləntilərini qarşılamağı planlaşdırır. “Silk Way West” Airlines gələcəkdə yükdaşıma qabiliyyətinin artırılmasına dair saziş imzalamaqla özünün təsirli artım templərini azaltmaq niyyətində olmadığını nümayiş etdirir: Azərbaycan yükdaşıyıcısı Boeing şirkəti ilə 5 ədəd müasir Boeing 777-8F HG-nin alınması üçün müqavilə imzalayıb. Müqaviləyə əsasən təyyarələrin tədarükü 2024-2030-cu illər üçün nəzərdə tutulub. Bu investisiya dünya üzrə 40 istiqamətə xidmət göstərən “Silk Way West” aviaşirkətinə həm öz beynəlxalq şəbəkəsini daha da genişləndirməyə və artan yükdaşıma tələbini təmin etməyə imkan verəcək, həm də əsas beynəlxalq yükdaşıma qovşağı kimi Bakının mövqeyini möhkəmləndirəcək. Azərbaycan paytaxtı Avropanı və Qərbi Yarımkürəsini Xəzər regionu vasitəsilə Asiya ilə birləşdirən Orta Dəhliz üçün getdikcə daha böyük əhəmiyyət kəsb edir.

NƏTİCƏ

Dissertasiyada tədqiqatın məqsədinə tam şəkildə nail olunmuşdur: hava nəqliyyatı müəssisələrində Keyfiyyət Menecment Sisteminin əsas prinsiplərinin, metodlarının, formalaşma, fəaliyyət və inkişaf mexanizmlərinin nəzəri cəhətdən əsaslandırılması məsələləri həll edilmiş və praktiki olaraq “Silk Way” aviaşirkətində reallaşdırılmışdır.

Aşağıdakı əsas nəticələr əldə edilmişdir.

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Aviasiyasının nəqliyyat strategiyası çərçivəsində yük aviaşirkətinin əsas inkişaf tendensiyaları müəyyən edilmişdir [1, 3].

2. ISO-9001:2015 standartının tələblərinə əsaslanmış, “Silk Way” aviaşirkətində Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiqindən potensial üstünlüklər müəyyən edilmiş və tətbiq edilən sistemin əsasında “*Planlaşdır - İcra et - Yoxla - Hərəkət et*” Deming dövrəsini və riskyönlü düşüncəni ehtiva edən proses yanaşma tətbiq olunmuşdur [2].

3. Analitik SWOT-təhlil metodunun köməyi ilə “Silk Way” aviaşirkəti üçün həllər matrisi tərtib edilmişdir ki, burada belə təhlilin ən mühüm parametrləri sadalanmış, şirkətin fəaliyyətinin xarici və daxili mühit faktorlarının təhlili isə şirkətə həllər matrisini və hərəkətlər sistemini qurmağa şərait yaratmışdır [6].

4. “Silk Way” aviaşirkətində KMS qurularkən risklərin idarə edilməsinə sistem yanaşma tətbiq edilmişdir, yəni təhlil əsasında potensial risklər və imkanlar müəyyən edilmiş və nəticələrin qiymətləndirilməsi ilə onların azaldılması üçün konkret tədbirlər planlaşdırılmışdır [7].

5. “Silk Way” aviaşirkətinin struktur bölmələrində risklərin əlaqələndirilməsi prosesinin praktiki tətbiqi nümunəsində risklərin xüsusiyyətləri açıqlanmışdır [6].

6. İri aviamüəssisənin vahid İnteqrasiyaedilmiş Menecment Sisteminin (İMS) yaradılması əsaslandırılmış, keyfiyyətli səviyyədə mərkəzləşdirilmiş korporativ menecment sisteminin tətbiqinin “SW Group” aviaşirkətləri üçün potensial üstünlükləri təhlil edilmiş və əsaslandırılmışdır [8, 11].

7. “Silk Way” aviaşirkətində risklərin uçotunun, qiymətləndirilməsinin və onların azalma səviyyəsinin sonrakı təkrar qiymətləndirilməsi ilə azaldılma metodlarının sistemi və mexanizmi müəyyən edilmiş, həmçinin aşkar edilmişdir ki, risklərin idarə edilməsi sahəsində iş sisteminin və mexanizminin özü vahid menecment sxemi üzrə müəyyən edilir [6].

8. Aparılmış tədqiqat aşkar edilmiş uyğunsuzluqların idarəedilməsinin və müvafiq İCAO və İSO sənədlərində toplanmış risklərin monitorinq və koordinasiya proseslərinin idarə edilməsinin inteqrasiyaedilmiş sistemi sahəsində iş proseslərinin yaradılması və tətbiq edilməsi üzrə tövsiyələri işləyib hazırlamağa imkan verdi [8, 10].

9. Daxili auditin keçirilməsi üçün sual vərəqələrinin yeni meyarları işləyib hazırlanmış və KMS sahəsində monitorinqlərin aparılmasının təkmilləşdirilmiş üsulları müəyyən edilmişdir [7].

10. “SW Group” aviaşirkətlərinin iş təcrübəsinə müvafiq menecment sistemlərinin tətbiqi ilə real iqtisadi və menecment effektinin aşkar olunması nəticəsində aviaşirkətin fəaliyyətinin əsas

istiqamətləri müəyyən edilmişdir ki, burada İİS-in həyata keçirilməsindən alınan effekt özünü bürüzə verir [9, 11].

11. Təklif edilmişdir ki, Keyfiyyət Menecment Sisteminin tətbiqinin ilkin mərhələlərində keyfiyyət sistemi ilə bilavasitə məşğul olan işçi qrupun tərkibi 5-7 nəfərdən artıq olmamalı, bölmə əməkdaşları isə keyfiyyət sisteminin nümayəndələri olub, əsas işi ilə yanaşı öz iş vaxtının 5-10%-ni öz bölmələrində keyfiyyət sisteminin qurulması məsələlərinə həsr etməlidirlər [5, 9].

Aviaşirkətlərdə İMS-in inkişafı üçün aşağıdakı tövsiyələr təklif edilmişdir:

- aviaşirkətin mövcud sistemləri çərçivəsində bütün iş/biznes prosesləri global monitorinqlər və alınan məlumatların təhlili proseslərinə məruz qalmalıdır;

- Keyfiyyət Menecment Sisteminin iş prosesləri üzrə sistemə daxili və xarici auditlərin, uçuşların təhlükəsizliyi və aviasiya təhlükəsizliyi sisteminin inspeksiya və digər monitorinq üsullarının, habelə uçuş xidməti fəaliyyətinin yoxlanışının keçirilməsi ildə 1 dəfədən az olmayan dövriliklə təmin edilməlidir;

- planlaşdırılan daxili auditlər iş/biznes proseslərinin vəziyyətinin səviyyəsini və onların qoyulmuş normalara, müqavilə tələblərinə və menecment sisteminin planlaşdırılmış tədbirlərinə uyğunluq qabiliyyətini müəyyən etmək məqsədilə keçirilməlidir;

- tətbiq edilən beynəlxalq və sənaye standartları, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik normalarının və hüquqi aktları, aviasiya hakimiyyətlərinin müvafiq göstərişləri və aviaşirkətdə inzibati xarakterli sənədlər kimi müəyyən edilmiş daxili prosedurlar planlaşdırılan auditlərin meyarları qismində çıxış etməlidir;

- aviaşirkətdə bütün menecment sisteminin monitorinq proseslərini təmin etmək üçün fəaliyyətin əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir;

- auditlərin keçirilmə proqramı təklif edilmişdir;

- monitorinq proqramlarının planlaşdırılma, reallaşdırılma və aktual vəziyyətdə saxlanma prosesləri və mexanizmləri, o cümlədən onların keçirilmə periodikliyi və üsulları, habelə məsuliyyətin

müəyyən edilməsi aviaşirkətdə ciddi müəyyənləşdirilməli və praktiki fəaliyyətdə həyata keçirməlidir;

- bütün Keyfiyyət Menecment Sistemi çərçivəsində proseslərin təhlili və qiymətləndirilməsini inkişaf etdirmək lazımdır;

- təhlil metodları statistik metodları ehtiva etməlidir;

- Menecment Sisteminin prosesləri onun davamlı yararlılığı, adekvatlığı, səmərəliliyi və strateji istiqamətlər ilə uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə planlaşdırılmış vaxt intervalları ilə yüksək rəhbərlik səviyyəsində təhlil edilməlidir;

- Aviaşirkətdə tələblərə uyğun olmayan proseslərin/faktların qarşısının alınması və ya onlara yol verilməməsi məqsədilə nəzarət mexanizmi daima təkmilləşdirilməlidir;

- uyğunsuzluqlar/iradlar (qoyulmuş normalardan istənilən kənarlaşma), o cümlədən iddia və şikayətlərlə əlaqəli olan uyğunsuzluqlar meydana çıxdıqda bunlar cavablandırılmalıdır;

- aşkar edilmiş problemlərin tam təhlili, onların mərhələli aradan qaldırılmasının planlaşdırılması, bağlanma statusunun vaxtındalığı və onların bağlanmasının effektivlik səviyyəsinin müəyyən edilməsi məqsədilə onların mərkəzləşdirilmiş uçot və qeydiyyat sistemi ümum korporativ səviyyədə tətbiq edilməlidir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU MÜƏLLİFİN NƏŞR ETDİRDİYİ AŞAĞIDAKI ƏSƏRLƏRDƏ ÖZ ƏKSİNİ TAPMIŞDIR:

1. Гасымов А.А. Влияние системы менеджмента качества на уровень услуг в сфере грузовых перевозок // Azərbaycan Mühəndislik Akademiyasının Xəbərləri, - Bakı, - 2018, №10(2), str.106-112; <http://www.ama.com.az/VOLUME10-N2.pdf>
2. Гасымов А.А. Роль систем и методов управления качеством в сфере тран-спортных услуг / Материалы 1-ой Научно-Практической Молодежной Конференции «Февральские чтения 2016», НАА, 29 Февраля - 01 Марта 2016, - Баку, стр. 357-360; <https://science.naa.edu.az/wp->

content/uploads/2021/08/Konfrans-materiallari_FM-2016_az-ru.pdf

3. Гасымов А.А. Влияние Системы Менеджмента Качества на уровень услуг в сфере грузовых авиаперевозок” / Материалы 2-ой Научно-Практической Молодежной Конференции «Февральские чтения 2017, НАА, 21-23 Февраля 2017, - Баку, стр. 204-206; https://science.naa.edu.az/wp-content/uploads/2021/08/Konfrans-materiallari_FM-2017_ru.pdf
4. Гасымов А.А. Роль Системы Менеджменту Якості та її методів управління в розвитку компаній, що надають послуги в сфері винтажних авіаперевезень // Наукоємні Технології, №1(41), - 2019, - Киев, стр.109-120; <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SBT/article/view/13536>
5. Гасымов А.А. Влияние Системы Менеджмента Качества на уровень услуг в сфере грузовых перевозок // Tikintinin İqtisadiyyatı və Menecment (Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti), - Bakı, - 2020, №2, стр.122-128;<https://azmiu.edu.az/upload/ckeditor/153521102.pdf>
6. Гасымов А.А. Тенденция развития Системы Управления Безопасностью (SMS) и Системы Менеджмента Качества (QMS), формирование единой системы корпоративного управления в фор-мате Compliance Management в Гражданской Авиации // Наука, технологии инновации, - Киев, - 2020, №3(15), стр.72-76; http://nti.ukrintei.ua/?page_id=3119
7. Гасымов А.А. Применение МС ISO-9001:2015 в практической деятельности грузовых авиакомпаний и её эффективность в функционировании с интегрированными системами управления / Материалы 4-ой научно-практической молодежной конференции «Февральские чтения 2019», НАА, 27-28 февраля 2019, - Баку, стр.128-131; https://science.naa.edu.az/wp-content/uploads/2021/08/Konfrans-materiallari_FM-2019_ru.pdf
8. Гасымов А.А. Интегрированный механизм управления не-соответствиями и координация производственными

- рисками в рамках корпоративной системы качественного управления (Системы Менеджмента Качества) / Материалы конференции Сумгайт-ского Государственного Университета, - Сумгаит, - 2020, №4, стр.421-425; <https://elibrary.ru/item.asp?id=46173416&pff=1>
9. Gasimov A.A. Integration of the flight safety management system (SMS) and quality management system (QMS) into a unified single mechanism of aviation safety management // АМЕА-нын Мәрузәләри, - Баки, - 2021, №7, стр.88-92; https://c.mail.com/@648910306340249436/Jw_NPAJQQciQXCU5moYvjQ
 10. Gasimov A.A. Formation of a corporate governance system in the format Compliance Management in Civil Aviation / 37th IBIMA Conference: 30-31 May 2021, - Cordoba, Spain, E-journal "VOİCE" (Your voice in the sky). <https://voice.inxelo.aero/index.php/2021/02/17/formation-of-a-corporate-governance-system-in-the-format-compliance-management-in-civil-aviation/>
 11. Gasimov A.A. The effectiveness of the integrated management system, based on the risk-based application of the requirements international standard ISO-9001:2015 // Экономика и регион. Науковий вісник Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка", - Полтава, - 2021, №2(81), стр.47-51; https://eir.nupp.edu.ua/files/2021/2_81_2021.pdf<https://elibrary.ru/item.asp?id=46173416&pff=1>
 12. Gasimov A.A. Development of the integrated management in the background of improving the quality management system (QMS) and safety management systems (SMS) / Материалы IX Международной научно-практической конференции «Science and practice: implementation to modern society». 18-19 апреля 2021 г., - Peal Press Ltd. (Manchester, Great Britain). <https://c.mail.com/@648910306340249436/o6Ec8-H0TdGoY2R3JIAJWw>

Dissertasiyanın müdafiəsi 23 İyul 2024-cü il tarixində saat 11:00 Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ-1143, Bakı şəhəri, Hüseyn Cavid prospekti, 115

Dissertasiya ilə Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında (economics.com.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 22 İyul 2024-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 2024 2024-cü il

Kağızın formatı:A5

Həcm: 48896

Tiraj: 30